

REVOLUCIJA I STVARALAŠTVO

socijalističko samoupravno društvo i razvoj kritičke misli*

... Temelji od kojih polazi kritička misao samoupravnog društva oslanjaju se na neke kvalitetno nove stubove.

Antiintelektualizam građanskog društva koji poprma nove oblike i novi izraz u socijalističkim, birokratskim, državno-svojinskim odnosima, naći će se na putu iščezavanja. Duhovno stvaralaštvo u toku ostvarivanja istorijske uloge radničke klase putem razvijenijih samoupravnih odnosa dobijaće nove vrednosti, spajanjem većeg dijela svojih težnji sa istorijskom ulogom radničke klase.

U novim društvenim uslovima i odnosima koji se stvaraju, postepeno će se mijenjati stav prema društvu većine duhovnih stvaralaca. Od permanentnih kritičara oni će se pretvarati u ljude sa permanentnim ubjeđenjem. To ne znači da će iščeznuti nonkonformizam, ali će neminovno dobiti novi smisao pošto se radi i o stvaranju nonkonformističkih društvenih odnosa.

Na tom putu i duhovno stvaralaštvo, slično samoupravljanju kao društvenom odnosu, moraće da lomi niz prepreka koje su utkane u savremeni život, da podstiče ljudsku misao i akciju da se proširi, da se vine u nove sfere, da bi saznanja o bitnim problemima čovječanstva bila punija i jasnija. Da bi se na tom putu postigli veći uspjesi, moraće se više voditi računa o činjenici da sadašnja, u stvari dobrim dijelom klasična kritička misao još uvijek ne odražava bogatstvo kretanja u društvu i u stvaralaštvu. Jedan dio kritičara

prograsa vidli taj progres iza, a ne ispred sebe. Drugu krajnost predstavljaју oni kritičari koji su se specijalizovali da isključivo upućuju prekore umjetnosti i umjetnicima. Očigledno je potrebno da savremena marksistička misao, prije svega filozofska odnosno estetička, više objasni i raščlani uslove i uzroke koji rađaju onu školu, koju uslovno možemo nazvati školom kritičkog prekora umjetnosti. Pripadnici te škole najčešće istupaju u ime avangardizma. Taj avangardizam je u najmanju ruku sumnjiv. Danas možemo zapaziti nekoliko diametralno suprotnih škola kritičara koji svi istupaju u ime avangardizma. Jedna od tih škola zasniva svoj pokušaj savremenog tretiranja avangardizma u stvaralaštvu odvojeno od društvenog avangardizma. Pri tome se zaobilazi istina da je avangardizam djelovanje na stvarnost u smislu njenog mijenjanja, da je to svojstveno i umjetničkom avangardizmu. Stvarnosti se, uključujući i umjetničkoj, ne mogu dijeliti lekcije. Iz nje treba izvlačiti pouke, kako bi napori za njeno mijenjanje urodili bogatijim plodovima. Danas još uvijek tek naslućujemo svo bogatstvo novih mogućnosti koje nosi sobom samoupravljanje kao nov društveni odnos na svim područjima čovjekove djelatnosti, pa i na području kritičke misli. Kritička misao u samoupravljanju sve će više postajati sastavni dio lične odgovornosti, ona će zahtijevati i podrazumijevati daleko veće i potpunije poznavanje činjenica. Kritika će podsticati povezivanje, prožimanje, integrisanje samoupravnih napora ne samo na pojedinim područjima života već i među raznim oblastima ljudske djelatnosti, uključujući i povezivanje napora na raznim područjima kulture i stvaralaštva sa samoupravljanjem. Ona će ga, u stvari, još više podsticati da smjelije krči puteve društvenog razvoja, da više bude kopča između sadašnjosti i budućnosti.

Kritička misao ne može dugo zaostajati za potrebama i mogućnostima vremena, uključujući potrebe i mogućnosti stvaralaštva, ne može njegovati razne oblike protesta i ujedno prihvatati svi-

jet ovakav kakav jeste. Samoupravljanje stvara uslove da kritička misao i akcija brže prevazilaze zaostajanje, da se smjelije angažuje u mijenjanju svijeta. Pri tome će morati da se brže razbijaју razni oblici monopola grupa, a u stvaralaštvu razni oblici izolacije, tvrdoglavosti, internosti i uobraženosti. Kritička misao moraće sve više postajati svakodnevna potreba ljudi, a ne samo most između dijela i ljudi. Samoupravljanje bi moralo da smanjuje područja nesporazuma između kritičke misli o književnosti i umjetnosti i publike, čitaoca, gledaoca, jer će proširivati prostor komunikativnosti. Samom činjenicom da samoupravljač prestaje da biva samo potrošač kulturnih dobara i umjetničkog stvaralaštva, da postaje aktivni činilac stvaralaštva, kritička misao i akcija moraće sve više da dobijaju crte i obilježja prevazilaženja najamnih odnosa i najamnog mentaliteta koji se u tim odnosima stvorio i koji nastavlja da se ispoljava i u uslovima borbe za socijalizam. U tim uslovima stalno će se povećavati prava građana, ali će uporedo rasti obaveze i odgovornosti.

Samoupravljanje stvara uslove da se afirmiše takav društveni odnos u kome će se lakše vršiti selekcija kritike ne u smislu njenog, gušenja ili njenog osiromašenja, već u smislu njenog većeg djelovanja i uticaja, snagom kvaliteta i preciznijim ispoljavanjem cilja i smisla. Samoupravljanje će još više otvoriti prostor čovjekovom saznanju, pokazujući da tom saznanju nema granica, čime će ne samo potvrditi istinu da i umjetnički izraz nema granica, već da se moraju stvarati realniji uslovi za daleko veće pomicanje granica u kojima se do danas kretao taj izraz. U samoupravljanju će kritička misao čovjeka stalno podsjećati na njega samog, na njegovu društvenu ulogu, a književna i umjetnička kritika na njegovu ulogu stvaralaca, na njegovu stvaralačku prirodu, ne u smislu prisiljavanja pisca i umjetnika da prihvati unaprijed propisanu i određenu stvaralačku prirodu, već, prije svega, kritičkom analizom tokova koji razotkrivaju i podstiču afirmaciju čovjekove stvaralačke prirode. Na taj način samoupravljanje će moći da brže lomi statičnost kritičke misli i unosiće nove kategorije dinamizma.

* * *

... Borba za socijalizam morala bi u ljudima da stvara neka nova estetička osjećanja, šira, bogatija, uključujući i osjećanje lijepog. Jer čovjek se bori za humanije odnose, za svijet bez eksploatacije, bez ratova.

Mučan put je čovjek prošao od mističkog osjećanja lijepog do laičkog osjećanja ljepote, i to preko straha, vjere u bogove, đavole, anđele, preko ratova, preko očajanja, preko gubljenja vjere i preko ponovnog vraćanja vjere u svoju misiju i svoju snagu.

Estetska ljepota nam pomaže da idemo dalje od naučne stvarnosti, od današnjeg poznavanja samog sebe i svijeta, pomaže nam da idemo dalje u otkrivanju svijeta. Slika o budućem svijetu koju čovjek stvara i koju je vjekovima stvarao, pa i preko estetičkih osjećanja, utiče i na nauku i na politiku, i na borbu ljudi za bolji svijet.

Pri tome zaboravljamo da ljepota nije stala u manastirima ili u Africi prije dvije ili tri hiljade godina, već je povezana sa razvojem društva, sa bezbrojnim manifestacijama protivurječnosti života ljudi, njihovog odnosa sa prirodom, sa bogatstvom oblika i sadržaja u kojima se manifestuje misao i akcija. Estetičke mogućnosti stvaralaštva neprekidno se šire i bogate.

* Veljko Vlahović, „Revolucija i stvaralaštvo“, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Redakcija „Kultura“, Beograd 1973., str. 152–162 (izvodi).

Pripremio dr Borislav Dimković